

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

többséket:
n kétsze-
ót foglal-
ágrendje
en nagy-
tudomá-
erű taka-
elhaszná-

an jelen-
biztosí-
keresz-
a koráb-
szervezés
a gazda-

zövetke-
lálkodá-

ми с 4500
части по-
зяйства.
технологии,
ождается
активным
и данных
инения и

4500 auf
engrösse
3450 ha
Effizienz
wirken
Betriebs-
Bewirt-
er noch
ammen-
die Ver-
auf die

A TÁMOGATÁSOK ÉS A TERMELÉSNÖVEKEDÉS NÉHÁNY ÖSSZEFÜGGÉSE*

MOLNÁR ISTVÁN—SZAKONYI LÁSZLÓ dr.

A mezőgazdasági támogatási rendszer fejlődése során határozottan ki-
rajzolódott néhány tartósan bizonyuló feladat. A dinamikus fejlődés érde-
kében támogatnunk kell a népgazdasági tervekben meghatározott termelés-
fejlesztési célok teljesítéséhez szükséges erőfeszítéseket, a mezőgazdasági
beruházásokat, a mezőgazdasági nagyüzemekben szükséges ipari eredetű
termelési eszközök beszerzését, a kedvezőtlen természeti adottságok között
gazdálkodó üzemek gazdálkodását. A mezőgazdaság támogatása nemzet-
közi jelenség, hazánkban pedig azért szükséges, mert a mezőgazdasági nettó
nemzeti termelésnek csak mintegy 22—29 százaléka a tiszta jövedelem.
A népgazdaság egészében ez az arány ennek kétszerese. (E miatt a mező-
gazdaság adóztatása is kisebb arányú.)

A TÁMOGATÁSI FORMÁK ÉS HATÁSMECHANIZMUSOK

A mezőgazdaság támogatását többféle szempont alapján rendszerez-
hetjük: a vállalati gazdálkodásra gyakorolt hatásuk, ágazati hovatartozá-
suk, nettó-bruttó, vagy finanszírozási jellegük és — a költségvetés szem-
pontjából — a folyósítás jogcíme szerint. A támogatások a folyósítás módja
szerint *közvetlen* és *közvetett* támogatások. A közvetlen támogatásokat a
mezőgazdasági termeléssel foglalkozók kapják. Megszerzésük feltétele meg-
határozott feladat teljesítése. A támogatást elnyerhetik a nagyüzemek
kívül a háztáji és kisegítő gazdaságok is. A folyósítás technikai lebonyolítá-
sát a tanácsi apparátus, az egyes ipari eredetű termékeket gyártó vagy for-
galmazó vállalatok, illetőleg a pénzügyi szervek (Bevételi Hivatal) és az
MNB megfelelő szervei végzik.

A közvetett támogatások abban különböznek közvetlenül a terme-
lőknek folyósított támogatástól, hogy a címzett nem a mezőgazdasági ter-
melő, hanem a forgalmazó, esetleg az ipari vállalat. A támogatás feltétele
már nem valamilyen termelési feladat teljesítése, hanem termékenként meg-

* A témát a MAE Agrárgazdasági Társasága júniusban vitaülésen tárgyalja meg. A vitához e cikk
szolgálatul alapul.

határozott összegű vagy arányú kedvezmény, amelyet a címzett vagy a forgalomba hozás, vagy a készletezés tényétől függően megkap. A közvetett támogatás főként a mezőgazdasági termelőeszközök kedvezményes áron történő forgalmazásából tevődik össze. Gyakorlatilag tehát az iparcikk árát támogatják.

A közvetett támogatásoknál a támogatás végleges kedvezményezettje többnyire nem állapítható meg. A többszörös forgalmazás (nagy- és kiskereskedelem) és a többféle forgalmazó vállalat (AGROTRÖSZT, ÁFÉSZ, ipari vállalatok) nehezíti a szektorok szerinti megkülönböztetést.

A támogatások és folyósítási módjuk termelést befolyásoló hatásának vizsgálata előtt célszerűnek látszik a kritikus olvasó figyelmét azokra a tényezőkre is felhívni, amelyeknek alapvetően és elsősorban kellene meghatározniuk a mezőgazdasági termelés egészét és ágazati arányait.

A növekedés alapjait a termelés oldaláról a munkaeszközök fejlettsége (technika), a rendelkezésre álló munkaerő, a biológiai tényezők (pl. fajta) és a termelés-szervezés összhangja teremti meg. A *vállalati döntésekben pedig a jövedelmezőség játszik kiemelkedő szerepet*. Ezek összhangját a mindenkori irányítási rendszer egészének, ezen belül is elsősorban a mezőgazdasági árrendszernek és az adózásnak együttesen kellene megteremtenie. Az árak termelés-szabályozó szerepe azonban számos ágazatban jelenleg még korlátozott. Az ilyen közgazdasági feltételek mellett működő ágazatokban a termelés fejlesztését jórészt a támogatási rendszer hivatott lehetővé tenni.

A támogatási rendszereknek ez utóbbi funkciója a gyakorlatban érvényesülő *sokrétű juttatási formákban nem különül el*, nem fejeződik ki egyértelműen. Az állami támogatások jelentős részét — elsősorban a közvetett támogatásokat¹ — a termelők ágazatonként (termékenként) nem ismerik. A közvetett támogatások ugyanakkor kétféleképpen növelik az ágazati jövedelmet. Egyrészt a költségeket csökkentik, másrészt közvetlenül növelik a hozamokat (pl. műtrágya). Éppen ezért az ilyen támogatásban részesülő ágazatok jövedelmezősége vállalati nézőpontból, a népgazdasági jövedelmezőségnél kedvezőbbnek mutatkozik. A közvetlen támogatások viszont — ilyenek jórészt a fejlesztés céljaira folyósított támogatások — nem váltanak ki a termelőkben olyan hatást, hogy azok az árakban nem realizálódó ágazati jövedelem elérését teszik lehetővé. A támogatások e két folyósítási formája következtében ma a közvetetten támogatott ágazatok jövedelmezősége a vállalati kalkulációkban előnyösebbnek tűnik, mint a közvetlenül támogatott ágazatoké.

Valójában a támogatások megítélésénél nem a termelők szubjektív (esetenként téves) nyereségérzékelése a döntő, hanem a támogatási rendszer alapvetőnek ítéltető, a termelésfejlesztést segítő funkciója.

A támogatási formák várható hatékonysága a folyósítás céljától és ágazati rendeltetésétől függ elsősorban. Alacsonyabb ez a hatékonyság a ked-

¹ Közvetett támogatások alatt a forgalmazó vállalatoknak nyújtott gép- és alkatrész-, műtrágya- és növényvédőszerár-kedvezményt értjük.

vezőtlen árfekvésű ágazatokban. Bizonyos formáknál (pl. a szakember-támogatásnál) kisebb a várható termelésnövekmény, mint másoknál, pl. a műtrágyaár-kedvezményénél. A támogatások folyósításának módja az ágazat helyzetétől, technológiai állapotától is függ. Nem lehet például minden ágazatnál egyértelműen jó hatású technikai tényezőt kiragadni. (Állattenyésztésnél pl. nem cél jelenleg a kedvezményes áron való takarmányjuttatás stb.) Ezek miatt egyes ágazatok támogatásának folyósítási módja eleve korlátozott.

A gyakorlati tapasztalatok alapján mégis fontosnak ítéljük a támogatások folyósítási formák szerinti vizsgálatát. Tesszük ezt azért, mert ezt megelőzően ilyen kísérlet nem történt, és azért, mert úgy véljük, hogy a támogatási rendszernek vitathatatlan feladata az üzemi és népgazdasági érdekek összhangját megteremteni.

A KÜLÖNBÖZŐ JOGCÍMEK ALAPJÁN FOLYÓSÍTOTT TÁMOGATÁSI ÖSSZEGER KÖLTSÉGVETÉSI SÚLYA

Az állami támogatások költségvetési folyósítási címei 1968. óta a követelményeknek megfelelően kisebb-nagyobb mértékben változtak. Az 1974. évi adatok számszerű példáján illusztrálva a mezőgazdaság egészének a következő összevont címek szerint folyósítottak támogatást:

	A különböző jogcímenek folyósított támogatás	
	összege, milliárd Ft	az összes támogatás százalékában
1.0 <i>Közvetlenül a termelőknek</i>	10,0	42,0
1.1 Termelési támogatás (közvetlen)	3,6	15,2
1.2 Fogyasztói árkiegészítés	0,7	2,9
1.3 Fejlesztési támogatás	1,8	7,6
1.4 Melioráció	0,7	2,9
1.5 Beruházási ártámogatás	3,2	13,4
2.0 <i>Közvetve a mezőgazdaságnak</i>	13,8	58,0
3.0 <i>Teljes támogatás</i>	23,8	100,0

A közvetlenül a termelőknek folyósított (1.0) *termelési támogatások* (1.1) címszó alatt nyolc csoportban részletezett támogatások összege 1968. óta 2,6 milliárd forintról 3,6 milliárdra növekedett. Az időszak elején a gyenge gazdaságoknak nyújtott „megkülönböztetett” támogatás (1.1. 5) volt a közvetlen támogatás legjelentősebb eleme, ez tette ki 1968-ban az e címszó alatt részletezett összeg 58%-át. Összege azóta közel 30%-kal csökkent. 1974-ben a termelési támogatások mintegy 40%-a a szarvasmarhatenyésztés céljait szolgálta.

	A különböző közvetlen támogatások összege			
	1968-ban	1974-ben	1974-ben	
	millió Ft		az 1968. évi %-ában	az összes %-ában
1.1.1 Szarvasmarha- tenyésztés	997	1378	138	38,7
2 Sertés-tenyésztési prémium	—	331	—	9,4
3 Rét-, legelőjavítás	88	125	142	3,5
4 Erdőfelújítás	21	37	176	1,0
5 Dotáció (gyenge tsz)	1539	1091	71	30,6
6 Termelői árkiegészítés	—	216	—	6,1
7 Állami visszatérítés	—	90	—	2,5
8 Egyéb termelési támogatás	—	292	—	8,2
1.1 Összesen	2645	3560	135	100,0

Szembetűnő a támogatási rendszer bonyolultabbá válása. 1968-ban csak négy-, 1974-ben már nyolcféle címen folyósítottak termelési támogatást. Az új formák közül a termelői árkiegészítés és az állami visszatérítés a nagyüzemek kereskedelmi tevékenységének élénkülését jelzi. Az előbbi a termelősövetkezetek, az utóbbit az állami gazdaságok vették igénybe az általuk bonyolított külkereskedelmi tevékenység után.

A termelési támogatások zömmel a nagyüzemek kedvezményei, csak a szarvasmarha-tenyésztés címén nyújtott kedvezményekből részesülnek a kistermelők is.

Az egyéb támogatások 1970. óta színesítik a skálát. Itt van elszámolva a veszteségtérítés és az elemi károk címén nyújtott támogatás, amely értéketően évenként erősen változó lehet.

A *fogyasztói árkiegészítés* (1.2), a mezőgazdasági termékfeldolgozás és -értékesítés többszörös rendszerének szorgalmazása és elterjedése nyomán, az 1968. évi 9 millió forintról 1974. évben 711 millióra növekedett. Utóbbiból közel 500 millió forinttal (70%) a mezőgazdasági termelősövetkezetek részesedtek. Mivel a fogyasztói árak alacsony színvonalra miatt folyósítják, vitatható, hogy mezőgazdasági támogatás-e.

A *fejlesztési támogatás* (1.3) a termelésfejlesztés, főként a szarvasmarha- és juhtenyésztés fejlesztésének céljait szolgálja. Gyakorlatilag 1971. óta érvényesülő támogatási forma. Korábban, az 1969. és 1970. években csak forgóalap-kiegészítés címen folyósított jelentéktelen összegű támogatásokat soroltak ide. Volumene 1971. óta csaknem tízszeresére (1,8 milliárd forintra) növekedett. A támogatások zöme vissza nem térítendő forgóeszköz-juttatás. Ebből 1974-ben a 694 millió forint szolgálta a tehénállomány növelését és 304 millió a kedvezőtlen adottságú gazdaságoknak jutott ugyanilyen célra.

A *meliorációs támogatások* (1.4) összege évek óta kiegyenlítően 600–700 millió forint körül mozog. A támogatások mintegy 80–90%-át termelő-

szövetkezetek veszik igénybe. Jellemzően tekintve e forma átmenet a fejlesztési (forgóalap-juttatási) és a beruházási támogatások között, hiszen a felhasználásával megvalósított talajjavítás beruházási jellegű tevékenység. Ennek ellenére e tevékenységet a költségvetés nem minősítette népgazdasági beruházásnak, így zavar nélkül sem a fejlesztési (1.3), sem a beruházási (1.5) támogatások közé nem sorolható. A jogszabályok üzemgazdasági beruházásnak tekintik.

A *beruházási ártámogatások* (1.5) a nevüknek megfelelő tartalmú tevékenység után nyújtott kedvezmények. Nagyobb részét (60–70%-át) a vállalati beruházások után számolják el, amelyek hasznát gyakran több gazdaság együttesen élvezi (villamos vezetékek bekötőút stb.).

Az itt elszámolt támogatások nem ölelik fel a beruházás céljaira nyújtott teljes összeget. A gépek beszerzése, amely túlnyomórészt beruházás, ugyancsak kedvezményes árszinten történik. E kedvezményt azonban a gazdaságok — közvetett folyósítású támogatásról lévén szó — a vásárlások számláira rávezetett összeg alapján csak az utóbbi két évben ismerik.

A *közvetett támogatások* (2.0) összege 1968 óta 1974-ig háromszorosára, 4,5 milliárd forintról 13,8 milliárdra növekedett. A két alapvető cím, a gép és gépkatrész árkedvezménye, továbbá a műtrágya és a növényvédő szer forgalmazása teszi ki az időszak elején az itt elszámolt összeg 40 és 37, a végén pedig 36 és 58%-át.

A különböző közvetett támogatások összege

	1968-ban millió Ft	1974-ben millió Ft	1974-ben	
			az 1968. évi %-ában	az összes %-ában
2.01 Gépvásárlás	1195	4 426	370	32,1
02 Gépkatrészvásárlás	613	491	80	3,6
03 Árrés	—	243	—	1,8
04 Műtrágyavásárlás	1020	5 822 ²	571	42,1
05 Növényvédő szer	657	2 190	333	15,9
06 Gyapjúfelvásárlási dotáció	440	340	77	2,5
07 Vetőmagfelvásárlási dotáció	116	64	55	0,5
08 Állatáremelés ³	—	—	—	—
09 Gépjavítási kedvezmény	497	—	—	—
10 Szemestakarmány- import árrendezés	—	147	—	1,0
11 Gyapjú és juhbőr árrendezés	—	46	—	0,3
12 Rostlentermelés	—	26	—	0,2
13 ÁFÉSZ sertésprémium	—	6	—	0,0
2.0 Összesen	4538	13 801	304	100,0

² Az élelmiszeripari tartalékalapból fedezett összeggel együtt.

³ Csak időközben folyósított támogatás. Teljes időszornál értelmezhető.

E támogatási forma összetevői nagyon sokrétűek és változékonyak. Az időszak elején még nem volt ismert hatféle támogatás (04, 08, 10, 11, 12 és 13). A 09 jelzésű 1968-ban és 1969-ben, a 08 pedig csak 1970-ben funkcionált.

A közvetett támogatások egy része — például a 06, 08, 11 és 12 — szorosabb értelemben vett ártámogatás. Ezeken a címeken ugyanis időlegesen árkedvezményben részesítették a termelőüzemeket, bizonyos minőségi feltételek teljesítése esetén.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a költségvetés mezőgazdaságot illető kiadásai 1968-tól 1974-ig megduplázódtak. A beruházás és fejlesztés céljára folyósított összeg ennél kisebb mértékben, a közvetett támogatások — amelyek jórészt iparcikkek ártámogatásai — háromszorosan növekedtek.

A támogatások költségvetési összege ⁴ az							
	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.
	években						
	milliárd forint						
Közvetlen termelési és fogyasztói (1.1+1.2)	2,7	2,8	3,6	4,2	4,5	4,2	4,3
Beruházási és fejlesztési (1.3+1.4+1.5)	4,0	5,9	6,8	5,7	4,4	4,8	5,7
Összes közvetlen folyósítás	6,7	8,7	10,4	9,9	8,8	9,0	10,0
Összes közvetett folyósítás	4,5	4,7	5,8	8,2	8,2	8,7	13,8
Költségvetés mind-összesen	11,2	13,4	16,2	18,1	17,1	17,7	23,8
	index (1968 = 100)						
Közvetlen termelési és fogyasztói	100	107	136	157	169	158	161
Beruházási és fejlesztési	100	148	169	144	111	119	144
Összes közvetlen folyósítás	100	131	156	149	134	135	150
Összes közvetett folyósítás	100	103	128	181	181	192	304
Költségvetés mind-összesen	100	120	145	162	153	158	212

A TÁMOGATÁSOK SZEREPE VÁLLALATI NÉZŐPONTBÓL

A mezőgazdasági termelők lényegesen szűkebb körben érzékelik a támogatásokat. Elsősorban az általuk igénybe vett közvetett támogatásokról nem szereznek összességüként tudomást. Az ipari eredetű termelőeszközök:

⁴ Forrás: Költségvetési füzetek 1968—1974.

az alkata
a kedvező
ségként.

A k
portjain
vezmény
alacsony
zás eset
vagy az
getlenít
torok á
mórész
szükség
folyósít
jára írn

A
a vállala
gátások
len évi
magas
télig m
azonba
hiányo
elvilg
több s
érdeml
csökke

A k
formán
gátások

A
vetőer
elnyer
felhas
tozzál
lentős
támog

A
vetés
1974-
össze
termo

az alkatrészek, növényvédő szerek és a műtrágya értékét a felhasználáskor a kedvezményezett árszínvonalon veszik figyelembe és számolják el költségként.

A közvetett folyósítású támogatások ipari eredetű termelőeszköz-csoportjainak árkedvezménye vitathatóan „terheli” a mezőgazdaságot. A kedvezmény folyósításának oka nem okvetlenül a mezőgazdasági termelői árak alacsony szintje, amely gátolná felhasználásukat teljes áron való forgalmazás esetén. Gyakran a hazai ipar korszerűtlenségéből eredő magas árszintje, vagy az importált termékek árának a világpiaci árváltozásoktól való függetlenítése teszi szükségessé folyósításukat. (A magyar gyártmányú traktorok ártámogatása pl. lényegesen felülmúlta az importáltakét). A túlnyomórészt maximált és stabil mezőgazdasági termelői árak miatt ez az eljárás szükségzerű is. Joggal vetődik fel tehát, hogy a költségvetés ilyen címen folyósított támogatásait helyes-e teljes egészében a mezőgazdaság számlájára írni.

A költségvetés közvetlen támogatásainak elvileg meg kellene egyezniük a vállalatoknál is nyilvántartott és az év végi mérlegekben elszámolt támogatások összegével. A gyakorlatban azonban teljes egyezés 1968 óta egyetlen évben sem érvényesült. 1968-ban az üzemi elszámolások értéke volt magasabb, a többi években a költségvetési tételeké. Utóbbi bizonyos mértékig magyarázható a kisüzemeknek juttatott kedvezményekkel. Valójában azonban utólag már ki nem vizsgálható technikai okok és mérlegegyeztetési hiányosságok játszottak közre ebben. A különböző mérlegmellékleteken az elvileg azonos adatok sem mindig egyezők. E technikai jellegű eltérések több száz millió forint nagyságrendűek, de a tendenciákon és arányokon érdemben nem módosítanak. Az eltérések összege az utóbbi években csökkent.

A költségvetés kétségkívül megbízhatóbb adatai azonban sem gazdaságformánként, sem területi és üzemi bontásban nem részletezhetők. A támogatások behatóbb vizsgálatára így a mérlegbeszámolók adatait használtuk fel.

A TÁMOGATÁSI FORMÁK HATÁSA

A magyar mezőgazdaság támogatási rendszerében az 1968. évet követően a *közvetlen támogatások voltak túlsúlyban*. Folyósításuk a támogatás elnyeréséhez megszabott feltételek teljesítése után történik. A más irányú felhasználást rendelkezések és a szakigazgatási szervek ellenőrzései korlátozzák. A közvetlen támogatások kisebb hányada termelési támogatás, jelentős ezenkívül a fejlesztés céljait szolgáló és igen számottevő a beruházási támogatás. (Utóbbiba főként az épületberuházások tartoznak.)

Az elmúlt két-három év alatt a mezőgazdaságnak folyósított költségvetési juttatásokból egyre inkább a *közvetett támogatások összege* növekedett, 1974-ben már meghaladta a közvetlen támogatások összegét. E támogatási összeg növekedésének oka kettős. Egyrészt fokozódott a kedvezményes áru termékek felhasználása, másrészt — főként az importált áruknál — erőtel-

jesen növekedett a külföldi beszerzési ár. Mivel a mezőgazdasági termékek többségénél nem hajtottak végre áremelést, ezeket a külső piaci „begyűrűzéseket” sem volt indokolt a mezőgazdaságra áthárítani.

Tekintettel a kétféle támogatási forma közel azonos összegére, megkíséreltük megvizsgálni, hogy a különböző (közvetlen és közvetett) támogatási formák *milyen hatást* gyakoroltak a termelésfejlesztési célok megvalósítására.

A támogatások hasznosságát, hatásfokát az ágazat termelésnövekményével mértük. Azt tételeztük fel, hogy egységnyi összegű költségvetési kiadásból az a kedvezőbb, az segíti jobban a népgazdasági célok megvalósítását, amelyik hatására gyorsabban és nagyobb összegben növekszik a termelés. Ez a nézőpont persze vitatható.

Vizsgálatunk — e mérési módszer, továbbá számos körülmény miatt — eleve nem hozhatott egyértelmű és vitathatatlan pontosságú eredményt. Néhány ilyen tényező:

— A mezőgazdaság egészének nyújtott preferenciák ágazatok között semmiképpen sem arányosak. Számos ágazatban a termelői árakban jelentős tiszta jövedelmet realizálnak az üzemek és mégis számítható az ágazatra támogatás. Más ágazatban az árak minimális nyereséghányada miatt az arányos jövedelmezőséget csak a gyakorlatban érvényesülőnél magasabb összegű támogatás biztosíthatná.

— Gyakorlati tapasztalat, hogy a kívánt mértékű ágazati fejlesztést általában csak jelentősebb arányú jövedelemjavító intézkedés eredményezi. Éppen ezért a támogatási rendszert és az áremelést egyaránt alkalmazták a gazdaságpolitikai intézkedések során. Vizsgálatainkban viszont az ár-emeléseket, mint hatótényezőt, nem tudtuk figyelembe venni.

— A közvetett támogatások ágazati bontása bizonyos feltételezésekkel végezhető csak el.⁵

Eljárásunkból az is következik, hogy az olyan ágazatok helyzetének értékelése, amelyek az össztermelés kis hányadát teszik ki, eleve csak nagyobb hibával lehetséges. Ezt elkerülendő, kiemeltünk néhány olyan ágazatot, amelyekben *a termelés növekedése lassú volt*, elmaradt a velük szemben támasztott népgazdasági követelményektől. Voltak ugyanakkor olyan ágazatok is, amelyekben *a növekedés gyorsabb volt, mint a mezőgazdaság egészében*. E két csoport aggregált mutatószámaira építettük fel azután számításunkat. Bár becsléseink ágazonként történtek, elsősorban az *összevont ágazatcsoportok eredményeinek egybevetését tartjuk* indokoltnak.

Lassan fejlődött és ezért megkülönböztetett ösztönzést kapott a cukor-

⁵ A közvetett támogatások ágazonkénti bontását a beruházási jellegű géptámogatásokra, a gépalkatrészek, növényvédő szerek, műtrágyák és egyes fehérjetakarmányok és takarmánykiegészítők árkedvezményére vonatkozóan végeztük el. Így pl. a búzatermelésnél a műtrágyaár-támogatás 40 százalékát, a kukoricatermelésnél 21 százalékát, a növényvédő szernél pedig az ártámogatás 50, illetve 30 százalékát vettük figyelembe. A gépek és alkatrészek ártámogatását a növények terület-árarányának megfelelően osztottuk el. A speciális gépeket, a megfelelő ágazatnál vettük figyelembe. Becslési eljárásunkból következően a búza- és kukoricatermelést segítő közvetett támogatásokat tényleges súlyuknál nagyobb mértékben terheljük. A szakosított telepek ártámogatását bruttó értékük évenkénti állománynövekedésének 50 százalékára becsültük. A változó mértékű beruházási ártámogatások ennél általában magasabbak voltak.

répa-, a z
ágazatok
harmadr
désének ü
százaléká
végén.

Gy
ben term
több min
melésnö
ból e há
százalék

A m
tehát a
éves ter
árakat,
mértéke
gatások
egybeve
tésének
vetési k
biekben
4—5 év
vizsgálá

Az
tetik, h
támogat
zalékra
viszont
támoga
2 száza
támoga
melés r

E
támoga
A közv
belül 3
tás (m
gához
mény

A
san fe
szarva
rűlből
A gyo

répa-, a zöldség-, a szarvasmarha- és a sertéságazat termelése. Ezekben az ágazatokban az időszak elején a mezőgazdaság össztermelésének kerekén harmadrészt állították elő, a végén 28—30 százalékát. *A termelés növekedésének üteme 1968 óta 2,8 százalék volt évi átlagban.* A támogatások 12—14 százaléka jutott ide az időszak elején, és közel 30 százaléka az időszak végén.

Gyorsan fejlődött a búza-, a kukorica- és a baromfiágazat termelése. Ezekben termelték meg az időszak elején a mezőgazdasági termékek valamivel több mint 30 százalékát, az időszak végén pedig 39—40 százalékát. *A termelésnövekedés üteme évi átlagban mintegy 10 százalék volt.* A támogatásokból e három ágazat kezdetben 20—22 százalékot, az időszak végén 25—28 százalékot élvezett.

A mezőgazdaság ár-, adó- és támogatási rendszere 1968-tól 1970 végéig, tehát a harmadik ötéves terv folyamán érdemben nem változott. A IV. ötéves terv időszakában elsősorban a lassan fejlődő ágazatokban emelték az árakat, szigorították a beruházásokat, csökkentették azok támogatásának mértékét és adóemelésekre is sor került. Kézenfekvőnek tűnik ezért a támogatások és a termelésnövekmény eredményét e két időszakra vonatkozóan egybevetni. A második időszakban zajlott le a sertésitenyésztő telepek építésének zöme, és a szarvasmarhatelepek létesítésével kapcsolatos költségvetési kiadások jelentős hányada is erre az időszakra esett. (Mint a későbbiekben arra részletesebben kitérünk, ezek viszonylag nagy összegben és 4—5 év alatt merültek fel, de ennek ellenére nem befolyásolták alapvetően vizsgálátunk eredményét.)

Az 1968—1970. és 1971—1974. évek összevont adatai már jól érzékeltetik, hogy a *lassan fejlődő* ágazatok támogatásának fő formája a *közvetlen támogatás* volt. Az első időszakban mindössze 3, a másodikban pedig 5 százalékra tehető a közvetett támogatás aránya. A *gyorsan fejlődő* ágazatokra viszont a *közvetett támogatás* jellemző. Ezekben az ágazatokban a közvetlen támogatás aránya az 1968—1970-es években 3, 1971—1974-ben pedig csak 2 százalék volt. Mindebből általánosságban is következik, hogy a közvetett támogatások a negyedik ötéves terv időszakában jobban szolgálták a termelés növekedését, mint a közvetlen támogatások (1. táblázat).

E különbségeket számszerű értékekkel is mértük. Eszerint a közvetlen támogatások minden forintjára közel 50 fillér termelésnövekmény jutott. A közvetett támogatások határfoka ennél mintegy hétszer volt jobb, körülbelül 3,60 Ft termelésnövekedés jutott egy forint támogatásra. A viszonyítás (mint már arról szó volt) mindkét esetben az 1968—1970-es évek átlagához képest az 1971—1974. években elért termelés, illetve támogatásnövekmény volt amint az a 2. táblázatban látható (33. o.).

Ágazatonként a támogatások hatékonysága jelentősen szóródik. A lassan fejlődő ágazatokban a eukorrépánál negatív előjelű volt a hatás, a szarvasmarha-itenyésztésnél egy forint támogatás termelésnövekménye körülbelül a harmadrésze (18 fillér) volt a sertésitenyésztésének (64 fillér). A gyorsan fejlődő ágazatok közül a baromfitenyésztés támogatása nem

1. táblázat

AZ ÁLLAMI GAZDASÁGOK ÉS MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEK
TÁMOGATÁSAI

Ágazatok	Az 1968—1970. években			Az 1971—1974. években		
	a	a	az	a	a	az
	közvetlen	közvetett	összes	közvetlen	közvetett	összes
állami támogatás						
	összesen, millió Ft					
Cukorrépa-termelés	—	148	148	—	938	938
Zöldségtermelés	—	—	—	—	—	—
Szarvasmarha-tenyésztés	4152	—	4152	9 965	—	9 965
Sertésenyésztés	816	—	816	6 850	—	6 850
Lassan fejlődő ágazatok						
összesen	4968	148	5116	16 815	938	17 753
Búza-termelés	—	5631	5631	—	13 558	13 558
Kukoricatermelés	—	2939	2939	—	7 589	7 589
Baromfitenyésztés	322	—	322	386	—	386
Gyorsan fejlődő ágazatok						
összesen	322	8570	8892	386	21 147	21 533
	évi átlagban, millió Ft					
Cukorrépa-termelés			49			234
Zöldségtermelés			—			—
Szarvasmarha-tenyésztés			1384			2 491
Sertésenyésztés			272			1 713
Lassan fejlődő ágazatok						
összesen	1656	49	1705	4 204	234	4 438
Búza-termelés			1877			3 390
Kukoricatermelés			980			1 897
Baromfitenyésztés			107			96
Gyorsan fejlődő ágazatok						
összesen	107	2857	2964	96	5 287	5 383

nőtt, termelése viszont jelentősen emelkedett. A növénytermelési ágazatokból pedig a kukorica hatékonysága volt jobb mint a búzáé (3. táblázat).

A vizsgált időszakban százszámra épültek szakosított szarvasmarha- és sertéstelepek. Joggal felvethető, hogy vajon nem ez az egyszerű *alapbe-
ruházásnak* tekinthető támogatás okozza-e a közvetlen támogatások rosszabb hatásfokát? Ezt a kérdést megválaszolandó, számításainkat e nélkül a támogatás nélkül is elvégeztük. Mivel ilyen kedvezményt csak a szarvasmarha- és sertéságazat élvezett, elegendő a lassan fejlődő ágazatok kétféle módon számított támogatásának, illetve termelésének a növekményét kö-
zölni.

2. táblázat
A TERMELÉSNÖVEKEDÉS ÉS A TÁMOGATÁS FOLYÓSÍTÁSI MÓDJÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSE
ÁGAZATONKÉNT A MEZŐGAZDASÁGI NAGYÜZEMEKBE

Ágazatok	A bruttó termelési érték összege			A támogatások* összege			Termelés- növekmény egy forint támogatásra, Ft
	az 1968— 1970.	az 1971— 1974.	évi átlagos növe- kedése	az 1968— 1970.	az 1971— 1974.	évi átlagos növe- kedése	
	évek átlagában			évek átlagában			
milliárd forint							
Cukorrépa-termelés	1,5	1,4	—0,1	0,1	0,2	0,1	—1,00
Zöldségtermelés	2,3	2,5	0,2	—	—	—	—
Szarvasmarha-tenyésztés	9,0	9,2	0,2	1,4	2,5	1,1	0,18
Sertésenyésztés	6,5	7,4	0,9	0,3	1,7	1,4	0,64
Lassan fejlődő ágazatok összesen*	19,3	20,5	1,2	1,8	4,4	2,6	0,46
Búza-termelés	9,4	12,7	3,3	1,9	3,4	1,5	2,20
Kukoricatermelés	5,8	9,0	3,2	1,0	1,9	0,9	3,56
Baromfitenyésztés	3,8	5,9	2,1	0,1	0,1	—	—
Gyorsan fejlődő ágazatok összesen**	19,0	27,6	8,6	3,0	3,4	2,4	3,58

* Főként közvetlen támogatások.

** Főként közvetett támogatások.

3. táblázat
A TÁMOGATÁSOK HATÁSA A LASSAN FEJLŐDŐ ÁGAZATOKNÁL

Ágazatok	Termelés- növekmény		Támogatás- növekmény	A termelésnövekmény egy forintjára jutó támogatás	
	Összesen		szakosított telepek nélkül	Összesen	szakosított telepek nélkül
	az 1971—74. években az 1968—70. évekhez ké- pest, évi átlagban, milliárd forint				
forint					
Cukorrépa	—0,1	0,1	—	—	—
Zöldség	0,2	—	—	—	—
Szarvasmarha	0,2	1,1	0,8	0,18	0,25
Sertés	0,9	1,4	0,5	0,64	1,80
Együtt	1,2	2,6	1,4	0,46	0,86

A számítások eredményei szerint a lassan fejlődő ágazatoknál a támogatás egy forintjára jutó termelés közel a duplájára nő, de az egy forintot mégsem éri el. Ennél a mindenképpen szélsőséges elvek szerint végzett számításnál is négyszer (a korábbi hétszeres helyett) jobb a támogatások megtérülése a gyorsan fejlődő ágazatokban. A közvetett támogatások ezek sze-

rint a közvetlen támogatásoknál *négyszer, illetve* más módon számítva *hét-szer* bizonyultak eredményesebbnek a negyedik öt éves terv időszakában.

Természetesen nem szabad megfeledkezni arról, hogy a gyorsan fejlődő ágazatokban előnyös a termelők nyereségérdekeltsége, a lassan fejlődőkben ennél kevésbé. De azt is el kell ismerni, hogy a sertés- és szarvasmarhatenyésztés helyzete a támogatások nélkül a jelenleginél is kedvezőtlenebb lenne. Ehhez hozzájárul az is, hogy a lassan fejlődő ágazatokban a többféle módon nyújtott tiszta jövedelmet — árakban, termelési támogatásban, beruházási támogatásban — a termelők minden bizonnyal kevésbé érzékelik, ezt csak az e tanulmányban alkalmazott bonyolult módon lehet összegezni.

A számításból levonható tanulság abban foglalható össze — és ezt a baromfitenyésztés példája is bizonyítja —, hogy az ágazat alapvető beruházásainak megteremtése után *az árak hatásosabban szabályozzák a termelést, mint a támogatások*. A közvetett támogatások hatásvizsgálata olyan további problémákat vethet fel — éppen mert az ötödik öt éves termidőszakban a közvetett támogatások színvonalának csökkenésével számolhatunk —, hogy a kívánatos árárányok kialakításakor célszerűnek látszik erre is tekintettel lenni.

В интересах динамичного развития сельского хозяйства нужно предоставить денежную поддержку для покупки средств производства промышленного происхождения, используемых в крупных сельскохозяйственных предприятиях, для достижения целей развития, указанных в народнохозяйственных планах, осуществления сельскохозяйственных капиталовложений в кооперативах, ведущих свое хозяйство при неблагоприятных природных условиях, для достижения соответствующего дохода. Анализ влияния оказываемой поддержки и методом её предоставления на рост производства подтверждает то, что — после осуществления основных капиталовложений отрасли — цены более эффективно регулируют производство, чем поддержки.

Zwecks dynamischer Entwicklung der Landwirtschaft müssen für den Ankauf von den in den landwirtschaftlichen Grossbetrieben angewandten industriellen Produktionsmitteln, für die Erreichung der in den Plänen der Volkswirtschaft vorgeschlagenen Zielen der Produktionserweiterung, für die Ermöglichung der landwirtschaftlichen Investitionen in den, unter ungünstigen Verhältnissen wirtschaftenden landwirtschaftlichen Betrieben zwecks Erreichung entsprechenden Einkommen, finanzielle Unterstützungen geleistet werden. Eine Analyse über die Auswirkung dieser verschiedenen Zustützungs- und Verflüssigungsmittel bezeugt dass, nach der Realisierung der grundlegenden Investitionen im gegebenen Produktionszweig, kann die Produktion von der Preissteuerung wirksamer als von den Zustützungen stimuliert werden.

In order to maintain the dynamic progress of agriculture, financial subsidies should be granted for the purchase of industrial means of production used in the large-scale farms, for the implementation of production development targets envisaged in the national economic plans, for the realization of agricultural investments, for the procurement of suitable incomes also in the farms operating under unfavourable natural conditions. By analysing the effects of such subsidies and of their way of availability upon the increase of production, the conclusion can be drawn that—after having implemented the fundamental investments for the activity—production can be regulated more efficiently through the prices than through subsidization.

A G

Az
Vezető
szertan
zött, r
az elnö
elemzés

A
módsze
vizsgál
A
kérdőív
szakdol

— külö
kájuk,
összete

— elemzés
héten á
gazdasá
munkai

E
során fe

—
—
—
tényező
Az
azonban
ket, ille